

УДК 341:340.116

СОЦІАЛЬНА ЦІННІСТЬ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Василь Репецький

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська 1, м. Львів, Україна, 79000, тел. (032)2394710*

Проаналізовано сучасне міжнародне право як особливу систему права. Розкрито зміст його соціальної цінності, яка об'єктивно залежить від позицій суб'єктів міжнародного права у міжнародній системі. Особливо підкреслено гуманістичну спрямованість міжнародного права.

Ключові слова: міжнародне співробітництво, міжнародний правопорядок, волевиявлення, юридична упорядкованість, правове регулювання, добросовісність, координація, соціальна цінність, гуманізація.

Міжнародному співтовариству загалом, незалежно від рівня його розвитку, об'єктивно притаманні відповідні загальносоціальні потреби, без яких воно не може обійтися. Ці потреби проявляються у функціях різних держав через їхню діяльність на міжнародній арені.

За своїм складом міжнародне співтовариство складається не лише із держав, воно виражає відповідний їхній рівень відносин, у яких суб'єкти міжнародного права перебувають між собою. На протигагу іншим формам міжнародних відносин, для міжнародно-правових відносин характерними є особливі специфічні ознаки.

- *По-перше*, це завжди усвідомлена й ціленаправлена діяльність політико-правового спрямування. Суб'єктами таких відносин є переважно суверенні й незалежні держави, а також міжнародні міжурядові організації, нації і народи, які знаходяться на шляху формування своєї державності, та державно подібні утворення.

- *По-друге*, кожен із названих суб'єктів реалізує свою волю та повноваження через своїх уповноважених на це представників, які виступають у такій ролі від імені суб'єкта загалом.

- *По-третє*, для більшості найважливіших міжнародно-правових відносин характерними є їхня повторюваність й одноманітність (дипломатичні та консульські зносини, членство в міжнародній організації і т. д.).

- *По-четверте*, міжнародно-правові відносини відрізняються системністю, структурною узгодженістю й логічною послідовністю.

При аналізі міжнародних відносин можна з'ясувати найвагоміші потреби, які виникають у міжнародного співтовариства на певному етапі його розвитку, забезпечення яких значною мірою є можливим за допомогою відповідних міжнародно-правових норм, зведених у конкретних договорах, конвенціях, пактах, меморандумах та ін.

Функціонування міжнародного права як специфічної правової системи зумовлене такими факторами:

1. Потребою у формуванні міжнародно-правових відносин з метою забезпечення стабільних, упорядкованих та взаємовигідних зв'язків між суб'єктами міжнародного співтовариства.

Кожна міжнародно-правова норма, як джерело зовнішнього впливу на поведінку суб'єкта міжнародного права, вміщує в собі відповідну інформацію про вольові рішення, існуючі потреби та інтереси двох або групи держав, котрі є учасниками конкретної міжнародно-правової угоди. При багатосторонньому договорі держава, яка виявила бажання приєднатися до нього, свідомо визнає та схвалює існуючі домовленості і добровільно приймає на себе права та обов'язки, які випливають зі змісту цього договору. Керуючись нормами міжнародного договору, держава вступає у відповідний зв'язок з іншими суб'єктами, погоджуючись з тими цінностями, котрі закріплені у цьому договорі. Норми міжнародного права виражають досягнутий рівень узгодженості між його суб'єктами на певному етапі розвитку світового співтовариства. Закріплюючи існуючі міжнародні відносини, норми міжнародного права фіксують стан розвитку власне міжнародного співтовариства, його зрілість та існуючі цінності. Отож, норми сучасного міжнародного права юридично закріплюють той необхідний мінімум вимог, які ставлять до міжнародних відносин, що є вкрай важливим для нормального функціонування всього світового співтовариства загалом. Присутність у цьому масиві норм міжнародного права особливої групи норм *jus cogens* забезпечує необхідний міжнародний правопорядок та виступає надійним превентивним імпульсом щодо заборони зловживання правом у міжнародному праві.

2. Потребою в узгодженні основних міжнародних зв'язків, а саме: дипломатичних та консульських відносин, функціонуванні колективної безпеки, використання міжнародних просторів, вирішення міжнародних спорів та ін. Міжнародне спілкування в будь-якому масштабі і на будь-якому рівні (глав держав, глав урядів чи міністрів закордонних справ та ін.) зумовлює об'єктивну необхідність у виробленні відповідних правових норм. В таких відносинах необхідна узгодженість основних суб'єктів міжнародного права, яка повинна бути всезагальною і достатньо гарантованою через відповідні політичні та міжнародно-правові механізми. Саме міжнародно-правові норми, завдяки таким їхнім властивостям, як формальна визначеність, системність, узгодження волі суб'єктів, у значній мірі дозволяють домогтися того, щоб ці приписи неухильно дотримувались. Таким чином, норми міжнародного права виконують функцію узгодження волі суб'єктів міжнародного співтовариства у конкретній сфері міжнародних відносин. Відповідно, межі поведінки суб'єктів міждержавних відносин, які окреслюють їхню волю, визнають ці учасники, як обов'язок. Відтак, юридична упорядкованість міжнародних відносин набуває характеру об'єктивного міжнародного права. Однак при цьому необхідно зазначити, що міжнародне право жодним чином не може дати готових рецептів для будь-якої конкретної ситуації у сфері міжнародних відносин, оскільки його норми

переважно зобов'язують лише окреме коло учасників таких відносин і не завжди однозначно оцінюють відповідні ситуації. Справа в тому, що на оцінку конкретної міжнародної ситуації вагомий вплив виявляють політичні, військові, економічні та інші фактори. Саме ці фактори визначають соціальну цінність норм міжнародного права, які повинні врегульовувати цілий комплекс питань, що становлять взаємний інтерес суб'єктів майбутніх правовідносин.

Залежно від ускладнення міжнародних відносин та зростання взаємозалежності держав, правове регулювання займає важливе місце в існуючих інтеграційних процесах, які є невід'ємними атрибутами глобалізації. Проте необхідно пам'ятати, що міжнародне право є продуктом взаємодії різних цивілізацій, і в умовах глобалізації це особливо відчувається через діяльність універсальних міжнародних організацій. Глобалізація в кінцевому підсумку стимулює загальні пошуки компромісного рішення у процесі міжнародної правотворчості. Як справедливо зазначає проф. С. В. Черниченко, «зміст міжнародного права, його соціальна природа неминуче включає в себе цивілізаційні компоненти» [4, с. 677]. Отож, кінцевий продукт, який є підсумком переговорів та вираження позицій сторін, знаходить свій прояв у конкретних нормах міжнародного права, в яких одночасно присутній як політичний, економічний, військовий, так і цивілізаційний компонент. Водночас хочеться зазначити: оскільки міжнародне право переважно формується на компромісі сторін, котрі не мають влади один над іншим, його обов'язковість більш помітно опирається на добросовісність, ніж на примус, зокрема у національному праві.

Потреба у міжнародному праві існує не для протистояння, а для співробітництва, для вироблення найсприятливіших умов на міжнародній арені та для розвитку людства загалом. Саме в тому і проявляється мета й соціальна цінність сучасного міжнародного права.

3. Координуючою властивістю сучасного міжнародного права, котра в кінцевому підсумку обумовлена тим, що загальновизнаність та усталеність відносин, які воно забезпечує, ґрунтуються в їхній відповідності досягнутому рівню розвитку всього світового співтовариства. Проте, володіючи відносно самостійністю стосовно інших регуляторів міжнародних відносин, міжнародне право у певних межах і впродовж деякого періоду може виявляти належний регулюючий вплив через упорядкованість тих міжнародних відносин, які недостатньо відповідають цьому рівню, хоча в цьому регулюванні зацікавлене все світове співтовариство. У зазначеному випадку мова йде про випереджаюче (прогностичне) регламентування майбутніх міжнародних відносин, неврегульованість яких може зумовити до небажаних, або навіть катастрофічних наслідків (проблема клімату, заборона окремих видів зброї та технологій тощо).

Акцентуючи увагу на координаційній функції сучасного міжнародного права, необхідно зауважити, що деякі автори піддають сумніву концепцію «права кординації» і визначають суть міжнародного права через наявність міжнародного співтовариства як джерела міжнародних зобов'язань [3, с. 96 – 97]. Інші автори дотримуються протилежної думки. Вони стверджують, що координаційний характер міжнародного права проявляється в тому, що його

створено через процедуру узгодження або співпадіння волевиявлень учасників міжнародних відносин, і а не слугує поясненням його обов'язковості [4, с. 639–641]. Очевидно, що така точка зору є дещо поширенішою в сучасній міжнародно-правовій доктрині.

Цінність міжнародного права у площині його координаційної природи проявляється в тому, що його норми не «нав'язує» учасникам міжнародних відносин певний суб'єкт «зверху». Його створюють шляхом узгодження позицій, насамперед держав. І в цьому розумінні міжнародне право має горизонтальний характер, який ґрунтується на взаємній повазі та рівноправності сторін. Хоча, за певних обставин, у ньому присутні елементи субординації, яка властива національному праву.

4. Потребою у розвитку тих міжнародних відносин, які виявляють вплив на соціальний прогрес.

Існує протиріччя, яке існує між постійно зростаючими потребами міжнародного співтовариства, окремих його держав та індивідів, з одного боку, та реально можливими засобами їхнього задоволення, з іншого, обумовлює необхідність вдосконалення міжнародних відносин, зокрема, міжнародних економічних відносин. У буквальному розумінні цього слова, соціальна цінність міжнародного права визначається тим, наскільки його норми виражають об'єктивно існуючі потреби міжнародного співтовариства у прогресивному розвитку і виконують свої регулятивні та охоронні функції. З позиції науки міжнародного права, це об'єктивний критерій для визначення цінності норм вказаної системи права. Як зазначав свого часу угорський вчений В. Пешка, цінність права ми повинні визначати через його вплив на розвиток суспільних відносин і «вважати це вищим критерієм цінності права» [1, с. 592]. Вказане загальнотеоретичне положення в повному обсязі стосується й міжнародного права.

Складовими елементами соціального прогресу з позицій сучасного міжнародного права, очевидно, варто назвати існуючі стандарти прав людини, демократизацію міжнародних відносин, створення колективної системи безпеки, захист культурних цінностей під час збройних конфліктів, охорону навколишнього природного середовища та ін.

Отже, соціальна цінність міжнародного права зумовлена передусім його значенням для прогресивного розвитку тих суспільних відносин, які регулюють і захищають його норми. Система правових цінностей, які закладені в міжнародному праві, відповідає загалом системі його правових норм. Отож, правова цінність слугує стосовно міжнародно-правової норми одночасно основою, метою і об'єктом правового захисту [2, с. 181]. Сама ж система міжнародного права відповідає тим правовим цінностям, які виробило міжнародне співтовариство упродовж всієї історії його розвитку.

Безумовно, цінності, які закладено в нормах міжнародного права, мають різне значення. Деякі з них мають значення основних, оскільки виражають турботу про захист усього людства. Причому одна з груп цінностей міжнародного права слугує метою, а інші – засобами її досягнення. І, як

наслідок, зв'язок міжнародного права з цілями світового співтовариства надає його нормам значимості соціальної цінності.

Здебільшого норми міжнародного права безпосередньо чи опосередковано не орієнтовані на можливість застосування примусу. Вони передусім виражають організаційно-упорядковуючий зміст, вказуючи суб'єктам міжнародного права, що можна і бажано вчиняти задля їхніх власних індивідуальних чи колективних інтересів.

Об'єктивний міжнародний правопорядок є вираженням шкали цінностей, які об'єднують переважну кількість членів міжнародного співтовариства. Отже, міжнародне право слугує належно впорядкованою системою цінностей, які містяться у статуті ООН, судовій практиці Міжнародного суду ООН та інших міжнародних судів, в резолюціях Ради Безпеки ООН та Генеральної Асамблеї ООН, а також у міжнародних документах, що стосуються захисту прав людини, навколишнього природного середовища та інше.

Однак визначальною цінністю міжнародного права є цілий комплекс норм, спрямованих на захист прав людини та його гуманізацію загалом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. *Peschka V. Jog es ertek / V. Peshka // Allam-es Jogtudomany, 1969. – № 4, 592 old.*
2. *Неновски Н. Право и ценности / Н. Неновски. – Пер. с болг. / под ред. В. Д. Зорькина. – М. : Прогресс, 1987. – 248 с.*
3. *Каламкарян Р. А. Философия международного права/ Р. А. Каламкарян / Ин-т гос. и права РАН. – М. : Наука, 2006. – 207 с.*
4. *Черниченко С. В. Очерки по философии и международному праву / С.Черниченко. – М. : Научная книга, 2009. – 766 с.*

Стаття надійшла до редколегії 25.10.2011р.

Прийнята до друку 05.05.2012 р.

THE SOCIAL VALUE OF INTERNATIONAL LAW

Vasyl Repetsky

*Ivan Franko National University of Lviv,
Universitetska St., 1, Lviv, Ukraine, 79000, tel. (032) 2394710*

The article analyzes contemporary international law as a special system of law. The content of its social value, which depends on the objective position of subjects of international law in the international system. Highlights the humanistic orientation of international law.

Key words: international cooperation, international law and order, will, legal ordering, regulation, integrity, coordination, social value, humanism.

СОЦИАЛЬНАЯ ЦЕННОСТЬ МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА

Василий Репецкий

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Университетская, 1, Львов, Украина, 79000, тел. (032) 2394710*

Проанализировано современное международное право как особая система права. Раскрыто содержание его социальной ценности, объективно зависящее от позиций субъектов международного права в международной системе. Особо подчеркнута гуманистическая направленность международного права.

Ключевые слова: международное сотрудничество, международный правопорядок, волеизъявление, юридическая упорядоченность, правовое регулирование, добросовестность, координация, социальная ценность, гуманизация.